

مقاله پژوهشی: نقش دیپلماسی دفاعی در امنیت پایدار مبتنی بر دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

سیداصغر جعفری^۱

پذیرش مقاله: ۹۷/۱۱/۱۳

دریافت مقاله: ۹۷/۱۰/۰۴

چکیده

حفظ امنیت و مقابله با ناامنی مهم ترین دغدغه کشورها در عصر حاضر است. زیرا تنها در پرتو امنیت است که بشر قادر خواهد بود به پیشرفت و ترقی نائل آید. یکی از شیوه‌های مهم در تحقق امنیت و آرامش، استفاده از روش مذاکره و دیپلماسی است که وزارت امور خارجه ایفاگر این نقش می باشد. اما در کنار اقدامات دیپلماتیک دستگاه سیاست خارجی، سازمان دفاعی نیز می تواند با به کارگیری شیوه دیپلماسی دفاعی، امنیت پایدار را حمایت نماید. تحقیق حاضر باهدف تبیین نقش دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در امنیت پایدار از نظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به این پرسش اصلی پاسخ دهد که دیپلماسی دفاعی چگونه می تواند برای نیل به ثبات و امنیت پایدار نقش ایفا کند؟ این تحقیق از نوع تحقیقات ترکیبی (کیفی - کمی) است. ابزار تحقیق مصاحبه و پرسشنامه بوده و راهبردها به روش خبرگی احصاء گردید. اعتبار پرسشنامه به روش آلفای کرنباخ ۹۳ درصد برآورد شد و جامعه آماری خبرگان ۵۶ نفر می باشد. نتایج تحقیق نشان می دهد که راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شامل بهبود محیط امنیتی، اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی، مبارزه با تروریسم، گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها، توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر است.

واژگان کلیدی: دیپلماسی دفاعی، سازمان دفاعی، امنیت، تروریسم، سیاست خارجی.

مقدمه

نگاهی گذرا به زندگانی بشر در طول تاریخ، نشان می‌دهد که "امنیت" یکی از دغدغه‌ها و مسئله‌های بنیادی و مهم بشر بوده و آنان برای حفظ و صیانت از آن تلاش و کوشش‌های فراوانی به عمل آورده و جان‌های بی‌شماری را نثار کرده‌اند. انسان‌ها از هنگامی که تصمیم گرفته‌اند از دل کوه‌ها و جنگل‌ها بیرون آیند و در کنار هم به صورت دسته‌جمعی زندگی کنند، نیاز به "امنیت" را احساس کردند. آنگاه، با پیدایش اجتماعات و گروه‌ها، و قبایل مختلف، راه‌های وصول به "امنیت ملی" مورد مطالعه قرار گرفت. پس از تشکیل کشورهای کوچک و بزرگ در جهان، موضوع ملی بیشتر مورد توجه فرمانروایان واقع شد، و آنان برای رسیدن به امنیت دست به اقدامات گوناگونی زدند (جمراسی فراهانی، ۱۳۷۴: ۱). زیرا تنها در پرتو امنیت بشر قادر خواهد بود با خاطری آسوده، به کار و فعالیت اشتغال داشته و اندیشه‌های خویش را به کار اندازد. امنیت بستر نوآوری و اختراع بوده و انسان‌ها در سایه امنیت توانسته‌اند در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، صنعتی، دفاعی و... به رشد و شکوفایی نائل آیند. این چنین است که مقام معظم رهبری تأکید فرمودند: «شرط حرکت عظیم اجتماعی برای یک ملت، در درجه‌ی اول "امنیت" است» (۱۳۷۸/۶/۱۰). زیرا اگر امنیت نباشد «هیچ مشکلی از مشکلات مملکت حل نخواهد شد؛ نه اقتصاد مردم، نه فرهنگ مردم، نه مسائل اجتماعی مردم، نه مسائل سیاسی مردم. وقتی امنیت نبود، همه‌ی این‌ها از بین خواهد رفت» (۱۳۷۸/۴/۲۱). خداوند منان، دستور به «تَعَاوُنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوُنُوا عَلَی الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ» (مائده، ۲) را صادر فرموده و با عبارت «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا» در ابتدای آیه فوق از مؤمنان انتظار ویژه‌ای را مطرح کرده است (قرائتی، ۱۳۷۵: ۲۳۲). در حال حاضر بزرگترین «بر» عبارت از «امنیت پایدار» و مقابله هوشمندانه با ناامنی‌ها است؛ لذا شایسته است در این جهت گام‌های مؤثری برداشته شود.

با پیشرفت فناوری ارتباطات و از بین رفتن فاصله‌های مکانی، اکنون جهانی پدیدار گشته که مشخصات، ملاک‌ها و معیارهای متفاوتی نسبت به دوران گذشته دارد (افتخاری و قدرت‌آبادی، ۱۳۹۵: ۱۲)، در گذشته، امنیت هر جامعه فقط با قدرت نظامی و سلاح و تجهیزات سنجیده می‌شد؛ اما امروزه تنها قدرت سخت برای جوامع امنیت نمی‌آورد، بلکه از طریق قدرت نرم نیز می‌توان امنیت‌سازی کرد. یکی از مهم‌ترین ابزار قدرت نرم در تحقق امنیت پایدار، استفاده از روش مذاکره

و دیپلماسی است که وزارت امور خارجه هر کشور ایفاگر این نقش می‌باشد. اما در کنار اقدامات دیپلماتیک دستگاه سیاست خارجی، نهاد دفاعی نیز می‌تواند با به‌کارگیری شیوه دیپلماسی دفاعی، نیل به امنیت پایدار و پیشرفت جمعی را میسر سازند.

پژوهش حاضر باهدف تبیین نقش دیپلماسی دفاعی بر اساس دیدگاه فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در امنیت پایدار، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که دیپلماسی دفاعی به‌منظور امنیت پایدار چه نقشی می‌تواند ایفا کند؟ از آنجایی که در شرایط کنونی، قدرت و صلابت جمهوری اسلامی ایران، حاصل اندیشه عمیق و برتر ساز رهبری انقلاب و فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است، ضرورت دارد آراء و اندیشه‌های دفاعی معظم له به‌ویژه اندیشه‌های ایشان در عرصه دیپلماسی دفاعی در راستای کاربرد سیاست دفاعی و تحقق بازدارندگی فعال بازشناسی و تبیین شود تا دلیل و راهنمایی برای مدیران و فرماندهان نیروهای مسلح، به‌ویژه نسلی که در آینده مسئولیت ادامه این مسیر الهی و نورانی را به عهده خواهند داشت، باشد. علاوه بر آن‌که تبیین این موضوع در عرصه جهانی، بیانگر آن است که سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر پایه بالا بردن سطح تعاملات همکاری‌جویانه کشورها و جایگزین کردن ثبات و امنیت، به‌جای تنش قرار دارد.

مبانی نظری

الف - پیشینه شناسی :

برای انجام این پژوهش مقالات متعددی مورد مطالعه قرار گرفته که عمدتاً درباره دیپلماسی دفاعی، امنیت و تروریسم بوده است و هیچ منبعی به‌طور مستقیم به موضوع نقش دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در امنیت پایدار به‌ویژه مقابله با تروریسم از نظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پرداخته است. برای نمونه چند مقاله در پیشینه پژوهش لحاظ خواهد شد.

۱. فریبا شایگان (۱۳۹۱)، امنیت پایدار از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره ۱۴، بهار.

هدف این مقاله بررسی نظریات مقام معظم رهبری درباره امنیت پایدار است. از دید ایشان، امنیت پایدار همه‌جانبه است، متولیان آن علاوه بر سازمان‌های نظامی و قضایی، سایر سازمان‌ها و حتی مردم هستند و تمام احاد جامعه را در برمی‌گیرد.

۲. ذوالفقاری، مهدی و خسروی، ایمان (۱۳۹۵)، تحرک بخشی به دیپلماسی دفاعی در پرتو فرصت‌ها و تهدیدات برنامه اقدام سازمان ملل و تأثیر آن بر امنیت نظامی و دفاعی جمهوری اسلامی ایران فصلنامه پژوهش‌های بین‌الملل، دوره ۶، شماره ۲۲، زمستان.
- این مقاله براساس روش توصیفی-تحلیلی تلاش کرد تا در پرتو نقش فعال دیپلماسی دفاعی به بررسی تهدیدات و فرصت‌های برنامه اقدام و تأثیر آن‌ها بر امنیت دفاعی ایران و در نهایت تطبیق آن‌ها با راهبرد دفاعی کشور بپردازد.
۳. میرزایی، سیداحمد و دیگران (۱۳۹۳)، دیپلماسی دفاعی نوین انگلستان و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، شماره ۲۱، زمستان.
- این مقاله استراتژی و سیاست‌های انگلستان طبق سند ۲۰۱۳ و همچنین جایگاه ایران در اسناد راهبردی انگلستان مورد بررسی قرار داده، به این نتیجه رسیده است که راهبرد دیپلماسی دفاعی انگلستان، تهدیدی جدی برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است.
۴. عسگری، محمود (۱۳۸۹)، نقش دیپلماسی دفاعی در مدیریت دفاعی منطقه‌ای، فصلنامه دیپلماسی دفاعی، سال اول، شماره ۲.
- این مقاله اشاره دارد که دولت‌ها، به‌منظور تأمین هر چه بهتر منافع ملی خود نقش‌هایی را در محیط راهبردی ایفا می‌کنند، اجرای دقیق این نقش‌ها، متضمن تولید امنیت و تأمین منافع است. مدیریت دفاعی از جمله این نقش‌هاست که می‌تواند از سوی قدرت‌های منطقه‌ای اعمال شود.
۵. تاج‌آبادی، حسین و مرادیان، بهزاد (۱۳۹۳)، دیپلماسی دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در برابر دیپلماسی اجبار ایالات متحده آمریکا، فصلنامه قدرت نرم، دوره ۴، شماره ۱۱، پاییز و زمستان.
- این مقاله ضمن واکاوی چگونگی به‌کارگیری راهبرد «دیپلماسی اجبار» توسط آمریکا، علیه ایران، الگویی مناسب برای مقابله با چالش‌های ایجادشده علیه منافع ملی ایران ارائه کرده است.
۶. علایی، حسین (۱۳۹۱)، امنیت پایدار در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال دهم، شماره ۳۹، پاییز
- در این مقاله ضمن بررسی و ارزیابی چستی و مفهوم امنیت در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، موضوع امنیت پایدار ایران براساس الگوی سند چشم‌انداز بررسی شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که تعامل مؤثر و سازنده با ملت‌ها و دولت‌های جهان و نیز پیشرفت و توسعه اقتصادی مستمر پیش‌نیاز نیل به «امنیت پایدار» در افق ۱۴۰۴ است.

ب- مفهوم شناسی

دیپلماسی: کلمهٔ دیپلماسی مشتق از کلمه یونانی «دیپلما» است که به معنی کاغذ تاشده و سند و تصدیق می‌باشد. در اصطلاح، علم و هنر نمایندگی کشورها و فن مذاکره برای اداره روابط خارجی یک کشور است (آقابخشی، ۱۳۷۵: ۱۰۷). به عبارت دیگر، دیپلماسی مدیریت روابط بین دول است که با به کارگیری روش‌های مذاکره و معامله، برای ایجاد تفاهم و دوستی، به منظور پیشبرد مقاصد و منافع ملی کشور بحث می‌کند (کاظمی، ۱۳۶۸: ۶۱).

دفاع: دفاع، در لغت به معنای دفع شر و تعرض کردن (دهخدا، ۱۳۵۲، ج ۲۷: ۵۶) و نیز به معنای دور کردن تهدید و خطر از کسی و یا از خود به گونه‌ای مطلوب است (رستمی نسب، ۱۳۸۹: ۹۹). به عبارت دیگر، دفاع به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که انسان برای حفظ و حراست از حیات، اعتقادات، سرزمین و... خود در برابر خطراتی که او را تهدید می‌کند، انجام می‌دهد.

دیپلماسی دفاعی: دیپلماسی دفاعی عبارت از انجام مذاکرات و دیگر روابط بین نیروهای مسلح توسط دیپلمات‌های نظامی است که هدف از آن، تأثیرگذاری بر محیطی است که نیروی نظامی در آن فعالیت می‌کند (Ministry of Defence, Defence Diplomacy, Policy Paper, No. 1). به سخن دیگر، دیپلماسی دفاعی عبارت است از فعالیت‌هایی مانند انجام گفت‌وگوهای امنیتی، راهبردی و سطح بالا، تبادل‌های آموزشی و حرفه‌ای نظامی، واردات و صادرات تسلیحات و تجهیزات نظامی، برگزاری رزمایش و تمرین‌های نظامی مشترک و نظایر آن از سوی نیروهای مسلح کشورها (James E. Willard, 2006). در تعریف دیگر آمده است: دیپلماسی دفاعی، ناظر بر اولویت و برجسته‌سازی کاربری و بهره‌گیری از ظرفیت دیپلماسی، گفت‌وگو و تعامل و همه‌ی ابزارهای غیرقهری برای پیشبرد هدف‌ها و کار ویژه‌های دفاعی است که در آن، بهره‌گیری از ابزارهای غیرنظامی برای کسب بالاترین هدف‌های دفاعی و درنهایت، هدف‌های ملی، مدنظر قرار می‌گیرد. در مجموع می‌توان گفت: دیپلماسی دفاعی به معنای کاربرد دیپلماسی در حوزه‌ی دفاع برای تأمین مطلوب منافع و امنیت ملی است که به‌طور معمول از سوی سازمان‌های نظامی - دفاعی کشورها بدون کاربرد قدرت سخت باهدف افزایش سطح تعاملات همکاری جویانه و جایگزین کردن ثبات به جای تنش مورد توجه و پیگیری قرار می‌گیرد (جعفری، ۱۳۹۲: ۱۸).

امنیت پایدار: امنیت از ماده «امن» به معنی بی‌ترسی، اطمینان، آرامش و آسایش است (سیاح، ۱۳۶۵: ۵۱) و دستیابی به آن موجب دوری و زایل شدن ترس و اندوه خواهد بود (حمزه پور، ۱۳۹۱: ۱۲۵). در اصطلاح، تعریف جامع و مانعی از امنیت ارائه نشده است. برخی از نویسندگان، امنیت را به معنی نبود تهدید نظامی گرفته‌اند. برخی بر محافظت از کشور در برابر حمله نظامی یا اقدامات واژگون‌سازی از خارج تأکید می‌کنند. در تعریف کلاسیک، امنیت عبارت است از توانایی کشور در دفع تهدیدهای خارجی علیه حیات سیاسی یا منافع ملی خود (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۱). امنیت ملی یعنی دستیابی به شرایطی که به یک کشور امکان می‌دهد از تهدیدهای بالقوه یا بالفعل خارجی و نفوذ سیاسی و اقتصادی بیگانه در امان باشد و در راه پیشبرد امر توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی و تأمین وحدت و موجودیت کشور و رفاه عامه فارغ از مداخله بیگانه گام بردارد (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۳). در خصوص مفهوم امنیت پایدار، اگرچه تعریفی واحد و مشخص از این مفهوم ارائه نشده است، اما می‌توان متناسب با دیدگاه‌های مختلف، تعاریفی متفاوت برای امنیت پایدار یافت. برخی امنیت پایدار را ترکیب امنیت ملی و امنیت انسانی (Smith, 2008: 5) و برخی آن را توسعه اقتصادی جهان دانسته‌اند و عده‌ای نیز امنیت پایدار را توجه به توسعه بین‌المللی، رفاه بیشتر و حفاظت از غیرنظامیان فرض کرده‌اند (Abbott & Marsden, 2008: 167). در تعریف دیگر، راهبرد امنیت پایدار تمرکز بر تهدیدهای ملموس و مشخص و نیز بهبود وضعیت امنیت اعضای جامعه در افق درازمدت است. در صورتی که وضعیت امنیت در جامعه‌ای بر هر دو بخش امنیت داخلی و خارجی و تأمین امنیت شهروندان متمرکز باشد، امنیت پایدار خواهد بود (شایگان، ۱۳۹۱: ۷۰). به سخن دیگر، پایداری امنیت به معنی تداوم وضعیت امن و عناصر موجوده آن در طول زمان در مواجهه و مقابله با منازعات و تهدیدها است. امنیت پایدار وضعیت اطمینان‌بخش ناشی از توانایی مدیریت امنیت در مقابله با تهدیدات و پیشگیری از منازعات و بحران‌ها در زمان حال و آینده است (قیصری، ۱۳۹۱: ۹۵). بنابراین، امنیت در شرایطی پایدار است که نه تنها منجر به حفظ جان مردم، صیانت از تمامیت ارضی، بقای نظام سیاسی شود، بلکه به توسعه روابط با کشورها و تداوم ایفای نقش فعال در مبارزه با ناامنی گردد.

نیل به امنیت پایدار مستلزم داشتن «قدرت دفاعی» مناسب و مؤثر، «توان اقتصادی» متکی بر کارآفرینی و تولید ارزش افزوده، «همزیستی مسالمت‌آمیز» با همسایگان و کشورهای جهان، «تداوم مشروعیت سیاسی» و «کارآمدی دولت» است (علایی، ۱۳۹۱: ۹).

— **مفهوم راهبرد:** سازمان‌ها برای حفظ بقا و دستیابی به موفقیت، باهم در رقابت هستند و برای اینکه بهتر بتوانند به حفظ بقا پرداخته و موفقیت خود را در بلندمدت تضمین نمایند از استراتژی استفاده می‌کنند (hunger, 1989: 139-143). بنابراین، راهبرد مسیری است که منافع بالقوه راهبردی را بالفعل، اهداف بلندمدت را محقق و منجر به اجرای موفقیت‌آمیز مأموریت سازمان می‌شود (شمس دولت‌آبادی و شریفی، ۱۳۹۶: ۱۲۹).

در زمان‌های پیشین، روابط کشورها تنها در میدان‌های کارزار شکل می‌گرفت و جنگ، تنها راه‌حل اختلاف جهانی به شمار می‌آمد. از این رو، دولت قوی‌تر با اتکا به قدرت خویش دولت کوچک‌تر را به اطاعت و انقیاد از خود وادار می‌کرد. با فراهم آمدن شرایط توسعه بین‌المللی و افزایش همکاری‌های گوناگون میان ملت‌ها، به تدریج زمینه‌های نوینی برای رفع مسالمت‌آمیز مناقشات فی‌مابین دولت‌ها پدیدار شد. امروزه با توسل به ابزار جدید رفع اختلاف، جامعه بین‌المللی اعمال قدرت را به‌عنوان راه‌حل اختلاف میان ملت‌ها محکوم می‌کند. با ارتقای آگاهی سیاسی در سطح بین‌المللی و رشد افکار عمومی ملت‌ها، کاربرد شیوه‌های دیپلماتیک در حل و فصل مسائل میان کشورها بیشتر ملموس می‌شود تا جایی که امروزه مردم دنیا صلح و سعادت را بیشتر در سایه استفاده از روش دیپلماسی محقق می‌دانند (غفوری، ۱۳۸۶: ۱۹). به همین لحاظ، هر کشوری تلاش دارد تا با استفاده از مهم‌ترین ابزار سیاست خارجی، یعنی دیپلماسی، بتواند منافع ملی خود را در نظام بین‌الملل تأمین کند؛ بنابراین، ملاحظه می‌شود که در شرایط کنونی نظام بین‌الملل، دیپلماسی جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است؛ به گونه‌ای که دولت‌ها با انگیزه‌های گوناگونی، نظیر اجتناب از جنگ و خصومت، توسعه‌طلبی، کسب امتیازات و اعمال نفوذ بیشتر، جلوگیری از گسترش بحران و حفظ وضع موجود، تلاش می‌کنند تا با کمترین هزینه، بالاترین منفعت و مطلوبیت را به دست آورند. اما از آنجایی که تنوع و دامنه‌ی موضوعات در عصر کنونی وسیع و گسترده است، به همین دلیل، ضرورت دارد نهادهای گوناگون در دستگاه حکومتی همکاری‌های بین خود را افزایش دهند تا بتوانند در عرصه بین‌المللی با همکاری دستگاه سیاست خارجی آن را به سرانجام برسانند. به تعبیری، در دوران معاصر، دیگر این باور وجود ندارد که فقط دیپلمات‌ها وظیفه تأمین منافع و امنیت ملی یک کشور را بر عهده‌دارند، بلکه با توجه به عواملی، چون بسط و گسترش روابط بین‌المللی، تحولات در حوزه‌ی علم و فناوری، توسعه‌ی وسایل ارتباط جمعی، مبادلات اقتصادی، مالی و تجاری، اهمیت یافتن افکار عمومی، ابزارهای گوناگونی در عرصه‌ی دیپلماسی در جهت

تحقق منافع و امنیت ملی، در اختیار دولت‌ها قرار گرفت. به سخن دیگر، دیپلماسی دارای ابعاد گوناگونی چون دیپلماسی سیاسی، دیپلماسی اقتصادی، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی رسانه‌ای و دیپلماسی دفاعی شد. به همین منظور، ضرورت همکاری نهادهای گوناگون در دولت دوچندان شد تا هر یک از آن‌ها در حیطه مأموریت خود بتوانند در سطح منطقه و بین‌المللی در جهت صیانت از امنیت پایدار، با همکاری دستگاه سیاست خارجی اقدام کنند. مهم‌ترین راهبردهای تحقق امنیت پایدار با استفاده از نهاد دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) عبارت‌اند از:

۱- اصلاح و بهبود محیط امنیتی: هنگامی که سازمان‌های نظامی کشورها، مناسبات و تعاملات دفاعی میان خود برقرار کنند، در این صورت، محیط امنیتی آن‌ها در شرایط مناسبی قرار خواهد گرفت. به تعبیری، روابط دفاعی میان سازمان‌های نظامی کشورها، نقش تعیین‌کننده‌ای در بهبود محیط امنیتی، یعنی جلوگیری از فعالیت‌های بازیگر تهدیدکننده یا کاهش دامنه‌ی تحرک و برنامه‌هایش، خواهد داشت. به عبارتی، گسترش، تعمیق و تقویت این روابط و مناسبات می‌تواند تغییر و تحول جدی در محیط پیرامونی ایجاد کند. به هر میزان که دستگاه دفاعی تلاش کند تا کشورهای محیط پیرامونی خود را همسو کند، به همان میزان می‌تواند در تأمین امنیت منطقه بسیار اثرگذار باشد؛ بنابراین، مدیریت و مهندسی محیط راهبردی کشور یکی از راهبردهای مهم دیپلماسی دفاعی است. تبدیل تهدیدهای بالفعل به تهدیدهای بالقوه و تهدیدهای قریب‌الوقوع به تهدیدهای بعید الوقوع، انتقال کانون تهدید از نزدیک (ازلحاظ مکانی) به دور، کاهش حجم نیروهای تهدیدکننده، کاهش پایگاه‌های نظامی تهدیدکننده، (کمینه) تمدید نشدن یا (بیشینه) لغو پیمان‌های دفاعی - امنیتی تهدیدکننده و منعقد نشدن پیمان‌های دفاعی تهدیدکننده از جمله اقداماتی است که نهاد دفاعی کشور می‌تواند در این راستا از آن بهره‌برداری کند (عسگری، ۱۳۹۱: ۱۷).

مقام معظم رهبری با معرفی دولت آمریکا به‌عنوان عامل بی‌ثباتی و ناامنی، جمهوری اسلامی ایران را تضمین‌کننده امنیت منطقه دانسته و فرمودند: «کسانی صلح جهان را تهدید می‌کنند که در فاصله‌ی بیست سال، دو جنگ ویرانگر جهانی را به راه انداخته‌اند. صلح جهانی را دولت آمریکا تهدید می‌کند که در ده‌ها نقطه‌ی عالم در طول نیم‌قرن اخیر جنگ‌افروزی کرده و با ملت‌ها و حکومت‌های برآمده از آن‌ها مقابله‌ی نظامی و در کشورهايشان دخالت نظامی کرده است. صلح جهانی و مناطق گوناگون دنیا را دولتی مثل آمریکا و رژیم صهیونیستی تهدید

می‌کنند که برای ملت‌ها حق انتخاب قائل نیستند. رفتار آن‌ها در عراق و پیش از آن در افغانستان و در آسیا و آفریقا و خاورمیانه و در بسیاری از نقاط دیگر، نشان‌دهنده‌ی این است که آنچه برای آن‌ها اهمیت ندارد، صلح جهانی و آرامش ملت‌هاست. برای آن‌ها فقط منافع خودشان اهمیت دارد» (۱۳۸۲/۶/۲۹). «جرم دولت ایالات متحده‌ی امریکا فقط این نیست که ملت ایران را تهدید می‌کند؛ جرم دیگر او این است که منطقه را بی‌ثبات کرده است؛ و ضرر این بی‌ثباتی به همه‌ی دنیا می‌رسد. ما امروز در مقابل تحریکات آمریکایی ایستاده‌ایم و در واقع تضمین‌کننده‌ی ثبات این منطقه هستیم» (۱۳۸۴/۶/۲). در مناسبتی دیگر، مقام معظم رهبری تلاش برای همگرایی میان کشورهای همسایه در جهت ارتقای ثبات و امنیت را مورد تأکید قرار داده و فرمودند: «اعلام می‌کنیم کشورهای همسایه برادران ما هستند؛ دست دوستی و برادری ما به‌سوی این کشورها دراز است. به آن‌ها هیچ نیازی نداریم؛ این برادری، از روی نیاز نیست. ملت ایران ثابت کرده است که با توکل به خدا و با اعتماد به نفس بر مشکلات فائق می‌آید، اما ما اختلاف را برخلاف مصلحت دنیای اسلام می‌دانیم؛ لذا دست دوستی به‌سوی همه‌ی کشورها دراز کرده‌ایم... و این باید روز به روز تقویت شود... امنیت این منطقه باید به‌وسیله‌ی دولت‌های این منطقه تأمین شود» (۱۳۸۷/۲/۱۹).

با توجه به رهنمودهای یادشده می‌توان گفت که نهاد دیپلماسی دفاعی باید در راستای بهبود محیط امنیتی نقش‌های زیر را ایفا نماید:

الف: گسترش و تقویت روابط دفاعی با بازیگران بیرونی به‌منظور تأمین منافع ملی و بهبود شاخص‌های امنیت (امنیت‌سازی)؛

ب: جلوگیری از تشکیل ائتلاف علیه خود توسط بازیگران تهدیدکننده؛

ج: برقراری ارتباط با بازیگران مرتبط با مناقشه، به‌عنوان میانجی برای پیشگیری از جنگ و یا حل و فصل اختلافات؛

د: همکاری‌گرایی امنیتی برای مقابله با برخی موضوعات مخاطره‌آفرین امنیتی، از قبیل مقابله با تروریسم، مقابله با باندهای مواد مخدر و... (جعفری و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۴۳).

۲- اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی: یکی از عوامل کلیدی در همکاری «اعتماد» است. زیرا اعتماد به‌عنوان نیروی مثبت تسهیل‌کننده همکاری در نظر گرفته می‌شود (Erturk, 2008:465). از ابزارهای اعتمادسازی، اطلاع‌رسانی است. اطلاع‌رسانی، به معنای افشای اسرار نظامی و امنیتی نیست، بلکه به معنی آگاه ساختن کشورهای دیگر از نیات و انگیزه‌های رفتاری معقول و معمول است. به همین جهت نمی‌توان مفهوم اعتمادسازی را در چشم‌پوشی از توانمندی‌های مختلف خودی تفسیر کرد؛ چراکه دیگران بیش از آنکه نگران قدرت رقیب و همسایگان خود باشند، از انگیزه و نیت آن‌ها برای به‌کارگیری قدرتشان هراس دارند. پس برای جلب اعتماد دیگران باید نشان داد که منطقی و اقدامات کشور در حوزه‌های دفاعی و امنیتی، غیرمتعارف نیست، بلکه مبتنی بر عقلانیت و مسئولیت‌پذیری است (عسگری و مینایی، ۱۳۹۲: ۱۳۱). بر این اساس نهاد دیپلماسی دفاعی با اعتمادسازی میان دولت‌ها از طریق ایجاد شفافیت بیشتر در عرصه‌های نظامی، مخالفت با تولید، انباشت و گسترش سلاح‌های کشتار جمعی^۲ پیوستن به معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات می‌تواند راه‌کاری مطمئن برای گرفتار نشدن در دایره‌ی بی‌ثباتی باشد. صراحت در اعلام مواضع قاطع امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در خصوص یکی از مصادیق سلاح‌های کشتار جمعی، یعنی سلاح هسته‌ای، از عوامل مؤثر و کلیدی در انتقال نیات صریح و شفاف جمهوری اسلامی ایران در حوزه‌ی کنترل تسلیحات به شمار می‌رود. چنانکه فرمودند: «ملت ایران بارها اعلام کرده است که ما دنبال سلاح هسته‌ای نیستیم... امروز هیچ ملت عاقلی، هیچ مسئولین عاقلی، به دنبال تسلیحات هسته‌ای نمی‌روند. و ملت ایران هم از لحاظ مبنای اسلامی و فکری با این جور تسلیحات مخالف است، هم از لحاظ تدبیر و عقلانیت مخالف است. تسلیحات هسته‌ای جز هزینه‌ی ایجاد و هزینه‌ی نگهداری هیچ فایده‌ای ندارد. تسلیحات هسته‌ای برای یک ملت قدرت نمی‌آورد؛ چون قابل اجرا و قابل استفاده نیست» (۱۳۸۷/۳/۱۴). «افزون بر سلاح هسته‌ای، دیگر انواع سلاح‌های کشتار جمعی، نظیر سلاح شیمیایی و سلاح میکروبی نیز تهدیدی جدی علیه بشریت تلقی می‌شوند. ملت ایران که خود قربانی کاربرد سلاح شیمیایی است، بیش از دیگر ملت‌ها خطر تولید و انباشت این گونه سلاح‌ها را حس می‌کند و آماده است همه‌ی امکانات خود را در مسیر مقابله با آن قرار دهد. ما کاربرد این سلاح‌ها را حرام، و

1 - Trust

2 - Weapons of Mass Destruction

تلاش برای مصونیت بخشیدن ابناء بشر از این بلای بزرگ را وظیفه‌ی همگان می‌دانیم» (۱۳۸۹ / ۰۱/۲۷). بر مبنای چنین رویکردی، ایفای نقش فعال در نهادهای تأثیرگذار در حوزه خلع سلاح و کنترل تسلیحات، یکی از اقدامات اساسی نهاد دیپلماسی دفاعی در اعتمادسازی است. چنانکه مقام معظم رهبری در این باره فرمودند: «ما تا این لحظه هیچ تعهد بین‌المللی و هیچ تفاهم‌نامه و موافقت‌نامه‌ی دوجانبه یا چندجانبه را نقض نکرده‌ایم... سیاست ما مذاکره و تفاهم و تقویت اعتماد است» (۱۳۸۴/۵/۲۸).

۳- مبارزه با تروریسم: واژه تروریسم^۱ از فعل «ترور» مشتق شده است که در لغت به معنی «ایجاد رعب و هراس در بین مردم» یا «مرعوب ساختن دیگران» است (عبداللهی و کیهانلو، ۱۳۸۴: ۶). فرهنگ آکسفورد ترور را «وحشت فزاینده؛ یک شخص یا چیزی که وحشت فزاینده‌ای تولید کند» یاد کرده و در تعریف تروریسم چنین آورده است: «تروریسم: توسل به خشونت برای اهداف سیاسی یا اجبار حکومت به انجام فعل یا ترک فعل، از طریق تولید وحشت در بین مردم» (Oxford Advanced Learners Dictionary, 1997:1233). در تعریف دیگر آمده است: «تروریسم عبارت است از به‌کارگیری اقدامات خشونت‌بار شدید و غیرقانونی، بر ضد جان یا مال عمومی شهروندان غیرنظامی یا بخشی از آنان یا تهدید به آن، به‌منظور ایجاد هراس عمومی» (هاشمی، ۱۳۹۰: ۴۵).

تروریسم بیش از آنکه یک معضل جهانی شناخته شود و برای مبارزه با آن اقدامات اساسی صورت بگیرد، به‌عنوان یک ابزار سیاسی جهت پیشبرد اهداف برخی قدرت‌های سلطه‌گر به کار گرفته شد. از حادثه مشکوک ۱۱ سپتامبر و انهدام برج‌های دوقلو در آمریکا بود که واژه تروریسم بیش از گذشته جای خود را در ادبیات رسانه‌ای جهان باز کرد. این حادثه بهانه خوبی برای اجرای اهداف سلطه‌طلبانه آمریکایی‌ها در غرب آسیا بود و فرصت مناسبی را برای تثبیت موقعیت آنان در منطقه غرب آسیا فراهم کرد. در واقع، دولت‌ها و رژیم‌های غربی، تروریسم را به ابزاری برای رسیدن به مطامع سیاسی خود تبدیل کرده‌اند و به‌جای مبارزه با آن خود به‌عنوان بزرگ‌ترین حامیان تروریسم عمل می‌کنند. چنانکه دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا در دوران مبارزات انتخاباتی اظهار کرد که باراک اوباما و هیلاری کلینتون نامزد دموکرات‌ها و وزیر خارجه سابق آمریکا در شکل‌گیری داعش نقش مستقیم داشتند (<https://www.politico.com>).

مقام معظم رهبری با اشاره به اظهارات مقامات آمریکایی از جمله با اشاره به کتاب خاطرات هیلاری کلینتون، وزیر امور خارجه سابق آمریکا که در بخشی از آن به نقش دولت خود در ایجاد و تقویت داعش اشاره می‌کند^۱، پشتیبانی آمریکا از این گروه تروریستی را واقعیتی مشهود و مخالفت آن‌ها با داعش را غیرواقعی قلمداد نموده و فرمودند: «امروز آمریکایی‌ها ادعا می‌کنند می‌خواهند با تروریسم مبارزه کنند، درحالی‌که خطرناک‌ترین گروه‌های جرّار^۲ تروریستی را خود این‌ها به وجود آوردند؛ داعش را چه کسی به وجود آورد؟ خودشان اعتراف می‌کنند که در ایجاد داعش نقش و سهم اصلی را داشته‌اند. گروه‌های خُرد و ریزودرشت دیگر - از قبیل داعش - را چه کسی به جان عراق و سوریه و بقیه‌ی نقاط انداخت؟ این گلوله‌ها و این ابزارها و این دلارهایی که در جیب این انسان‌های جنایتکار و آدمکش می‌رود، از کجا می‌آید؟ این پول‌ها از کجا می‌آید؟ این کسانی که به دستور سیاست‌های آمریکا گروه‌های تروریستی جرّار خطرناک منطقه را پشتیبانی می‌کنند، چه کسانی هستند؟ آیا تردیدی وجود دارد در اینکه دست استکبار در ایجاد تروریسم و در ترویج تروریست‌ها و در کمک به آن‌ها و پشتیبانی آن‌ها در منطقه‌ی ما بیشترین نقش را داشته است؟ در همه‌ی نقاط این منطقه که انسان نگاه می‌کند، این سرانگشت خبیث دشمنان را در تولید حادثه‌ی تروریسم مشاهده می‌کند... آن وقت در شعارهایشان، اظهارشان این است که ما با تروریسم مخالفیم، ما با داعش مخالفیم؛ و دروغ می‌گویند، خلاف واقع می‌گویند» (۱۳۹۳/۱۲/۲۱).

مقام معظم رهبری در پیام خود به همایش مبارزه جهانی با تروریسم، بعد از اینکه لزوم ارائه تعریف روشن و دقیق از تروریست را لازمه مقابله و مبارزه با تروریسم معرفی می‌کند، مبارزه با پدیده "تروریسم" را تکلیف نظام اسلامی دانسته و در این باره قاطعانه اعلام فرمودند: «ما با تکیه بر تعالیم اسلام که کرامت انسانی یکی از سرلوحه‌های آن است و کشتن یک انسان بی‌گناه در آن

۱- هیلاری کلینتون، وزیر خارجه سابق آمریکا در کتاب خود با عنوان "گزینه‌های دشوار" اذعان کرده است که داعش در واقع ساخته دست آمریکا باهدف تقسیم خاورمیانه بوده است.

۲- بسیار کشنده

به‌مثابه‌ی قتل همه‌ی انسان‌ها به شمار می‌رود،^۱ و به‌عنوان ملتی که در سه دهه‌ی گذشته متحمل خسارت‌های سنگین از تروریسم خشن شده است، مبارزه با این پدیده‌ی شیطانی را تکلیفی تخلف‌ناپذیر برای خود می‌دانیم و تلاش در راه این مبارزه‌ی بزرگ را با قدرت ادامه خواهیم داد» (۱۳۹۰/۴/۴). هنگامی که مقام معظم رهبری مبارزه با تروریسم را تکلیفی تخلف‌ناپذیر می‌داند، نشان‌دهنده این موضوع است که دستگاه دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران باید یکی از راهبردهای خود را مقابله با تروریسم قرار دهد. همان‌گونه که به درخواست کمک کشورهای همسایه (عراق، سوریه و لبنان) پاسخ مثبت داده است و توانسته علاوه بر رو به اضمحلال کشاندن تروریسم در این مناطق، چهره واقعی تروریسم را به جهانیان بشناساند.

۴- گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها: اسلام بیش از هر چیز انسان‌ها را به صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز^۲ دعوت می‌کند (سوره انفال، آیه ۶۱) و آن را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف عالی خود مطرح می‌سازد (فاضل لنکرانی، ۱۳۶۶: ۱۸۸) که تحکیم‌بخش و زیربنای روابط اجتماعی است. به همین دلیل ایجاد رابطه با کشورهای اسلامی و غیر اسلامی، به‌استثنای برقراری رابطه با کافران ستیزه‌جویی که دین اسلام را هدف گرفته‌اند، مورد تشویق قرار گرفته است: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» (سوره ممتحنه، آیه ۸)؛ [اما] خدا شمارا از کسانی که در [کار] دین با شما نجنگیده و شمارا از دیارتان بیرون نکرده‌اند باز نمی‌دارد که با آنان نیکی کنید و با ایشان عدالت ورزید زیرا خدا دادگران را دوست می‌دارد». بر مبنای چنین تفکری است که مقام معظم رهبری فرمودند: «دشمنان ملت ایران برای ضربه زدن به این ملت، یکی از راه‌هایی که پیدا کرده‌اند، ایجاد اختلاف میان آحاد ملت مسلمان است؛ کما اینکه در دنیای اسلام و در امت اسلامی هم همین سیاست را دنبال کرده‌اند. از اول پیروزی انقلاب سعی کردند کشورهای مسلمان همسایه‌ی ما را - از جمله کشورهای همسایه در خلیج فارس را - از جمهوری اسلامی و از انقلاب اسلامی بترسانند؛ متأسفانه در مواردی هم موفق شدند؛

۱ - « مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أُحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا » (مائده، ۳۲)؛ هر کس، کسی را جز به قصاص قتل یا [به کیفر] فسادی در زمین بکشد چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد و هر کس کسی را زنده بدارد چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است.

² - Peaceful coexistence

در حالی که جمهوری اسلامی، دست برادری به سوی همه ملت‌های مسلمان و همه دولت‌های مسلمان دراز کرده بوده است و دراز می‌کند. جمهوری اسلامی از بن‌دندان معتقد به اتحاد اسلامی است؛ اتحاد اسلامی به معنای همدلی ملت‌ها و همکاری دولت‌هاست. ملت‌ها بحمدالله باهم همدلند؛ اختلافات طائفی و فرقه‌ای و مذهبی نمی‌تواند میان ملت‌ها شکاف ایجاد کند، مگر به وسوسه‌ی دشمن. اما دولت‌ها را متأسفانه دست سیاست می‌تواند به این‌طرف و آن‌طرف بکشاند. ما امروز هم اعلام می‌کنیم: کشورهای همسایه برادران ما هستند؛ دست دوستی و برادری ما به سوی این کشورها دراز است. به آن‌ها هیچ نیازی نداریم؛ این برادری، از روی نیاز نیست. ملت ایران ثابت کرده است که با توکل به خدا و با اعتماد به نفس بر مشکلات فائق می‌آید، اما ما اختلاف را برخلاف مصلحت دنیای اسلام می‌دانیم؛ لذا دست دوستی به سوی همه کشورهای دراز کرده‌ایم... و این باید روزبه‌روز تقویت شود» (۱۳۸۷/۲/۱۹). ایشان همچنین در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری بر این موضوع چنین تأکید فرمودند: «من نمی‌گویم با دنیا قطع رابطه کنید، این اصلاً نظر بنده نیست. از اول انقلاب، بنده جزو آن آدم‌هایی بودم که اصرار داشتم بر ارتباط -ارتباط با اطراف دنیا- الان هم همان عقیده را دارم» (۳۰/۰۶/۱۳۹۶).

مقام معظم رهبری صراحتاً به تعامل گسترده توأم با دوستی و احترام اشاره دارند که می‌تواند در سه سطح روابط با کشورهای اسلامی، روابط با کشورهای دوست و روابط با کشورهای غیرمتخاصم به مورد اجرا درآید. چراکه «بر اساس منطق همزیستی مسالمت‌آمیز، کشورها در عین حفظ هویت و پیگیری اصول و منافع ملی خود، هویت و منافع دیگران را به رسمیت شناخته و با پرهیز از مطلق‌انگاری سیاسی تلاش می‌کنند هویت خود را نه بر پایه کشمکش با دیگران، بلکه بر مبنای منافع مشترک و همسانی با آن تعریف کنند» (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۷: ۳۶۷ - ۳۶۶). مهم‌ترین اقدام نهاد دیپلماسی دفاعی در همکاری با کشورها می‌تواند بر موضوعاتی چون آموزش نظامی، اعزام وابسته نظامی، انعقاد پیمان‌های دفاعی، انجام رزمایش‌های مشترک، انتقال فناوری‌های نظامی و تسلیحاتی، انعقاد پیمان‌های عدم تجاوز، همکاری‌های علمی و فنی نظامی - دفاعی، پیشگیری و حل و فصل چالش‌ها و منازعه‌ها، حضور در پیمان‌های امنیتی، و در سطح بین‌المللی حضور در عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد، تشکیل نهادهای دفاعی بین‌المللی، ایجاد و

پیوستن به معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات و ایجاد سازوکارهای نظارتی مؤثر بر حقوق بین‌المللی بشردوستانه نام برد. بنابراین، نهاد دیپلماسی دفاعی اولاً باید تعامل گسترده با کشورهای مسلمان و دوست منطقه را در اولویت مأموریت خود قرار دهد و ثانیاً همان‌گونه مقام معظم رهبری در مراسم تنفیذ حکم دوازدهمین دوره ریاست جمهوری اسلامی، «تعامل گسترده با دنیا» و حضور باصلابت در برابر سلطه‌گران جهانی را به‌عنوان دو جهت‌گیری عمده‌ی دولت جدید در چهارسال آینده تعیین کردند، نسبت به گسترش همکاری‌های فرا منطقه‌ای اقدام نماید. چنانکه فرمودند: «ما می‌توانیم با دنیا ارتباطات وسیع و گسترده‌ای داشته باشیم، هم به ملت‌ها و دولت‌های دیگر کمک کنیم، هم از کمک آن‌ها بهره‌مند بشویم؛ حیات اجتماعی بشریت این جور پیش می‌رود: همکاری، همدلی، همراهی، تعامل با دنیا؛ اقلیم ما، جغرافیای ما، امکانات فراوان ما، این را برای ما آسان می‌کند» (۱۳۹۶/۰۵/۱۲).

۵- توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی: امروزه، دولت‌های کوچک و بزرگ برای یافتن شیوه‌های همکاری در زمینه‌های موردعلاقه مشترک، ایجاد تفاهم و یا رفع اختلافات احتمالی، و پرهیز از مناقشات و مخاصمات به مذاکره و همکاری روی آورده‌اند. این مذاکرات و همکاری‌ها، گاه به رفع تخاصمات، انعقاد موافقت‌نامه‌ها و اسناد مختلف منجر شده است و در برخی موارد نتیجه ملموسی در پی نداشته است. اما در شرایط حداقلی، اینگونه مذاکرات به تبیین دقیق زمینه‌های اختلاف و یا پرهیز از تشدید منازعات منتهی شده است. آنچه که امروزه در قالب واژه‌هایی مانند نهادهای بین‌المللی، سازمان‌های بین‌المللی، ترتیبات بین‌المللی یا منطقه‌ای از آن‌ها یاد می‌شود، حاصل سال‌ها تلاش و در حقیقت تمدن بشری است که در حال حاضر محلی برای طرح مشکلات و چالش‌های فراوری بشری از جانب دولت‌ها و ملت‌ها و محملی برای حل آن‌ها هستند. این ترتیبات با تلاش مشترک از طریق گفتگو و مذاکره در پی یافتن راه‌حل‌ها و تحقق عملی تصمیمات هستند (مصفا و امین منصور، ۱۳۹۱: ۱۵-۱۴). در واقع، می‌توان به نهادهای بین‌المللی از سه منظر نگریست: الف) ابزاری برای دستیابی به اهداف فردی و جمعی دولت‌های عضو؛ ب) کنشگری در عرصه سیاست بین‌الملل که اقداماتش برخاسته از اراده دولت‌های عضو است؛ و ج) عرصه‌ای برای نقش‌آفرینی دولت‌ها و مذاکره و تعامل با یکدیگر به منظور تأمین منافع و علایق (Archer, 2001). ترتیبات بین‌المللی یا منطقه‌ای فرصت‌هایی را برای هر یک از واحدهای سیاسی فراهم می‌کنند تا بازیگران به تناسب ویژگی‌های بازیگری و اهداف خود بتوانند

از آن بهره‌برداری نمایند. زیرا با رویگردانی از آن‌ها، فرصت‌های در دسترس به تهدید تبدیل خواهد شد. اگرچه اهداف و منافع کشورها همواره با قواعد و شیوه‌های ترتیبات بین‌المللی یا منطقه‌ای انطباق نمی‌کند، اما با بهره‌جویی از فرصت‌های حضور و فعالیت در آن می‌توان راهی میانه را برای نزدیک کردن اهداف و منافع ملی خود جستجو و تعقیب کرد.

تجربه سیاسی و راهبردی جمهوری اسلامی ایران در برخورد با نهادهای بین‌المللی، حاکی از آن است که این نهادها اراده قدرت‌های بزرگ را منعکس می‌سازند، البته جهت‌گیری و نگاه ایران اسلامی، مبتنی بر مشارکت با نهادهای بین‌المللی است؛ چراکه به فعال‌سازی رژیم‌های بین‌المللی تأکید دارد (عسگری و مینایی، ۱۳۹۲: ۱۳۱). سردار احمد وحیدی وزیر سابق دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح در این باره می‌گوید: وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران در گذشته به‌عنوان پشتیبانی نیروهای مسلح، تنها در دو عرصه توان نظامی- دفاعی و رفاهی شناخته می‌شد و به‌واقع نقش سوم آن در امر پشتیبانی دیپلماسی نیروهای مسلح و جایگاه مهم تأثیرگذاری بر سیاست دفاعی و امنیتی کشور، مغفول مانده بود. اما، دهه ۸۰ را می‌توان آغاز توجه و عمل وزارت دفاع در این عرصه دانست. وزارت دفاع با فعال‌سازی این عرصه توانست به دستاوردهای بسیار مهمی دست یابد و علاوه بر شکوفایی در سخت‌افزار، در حوزه نرم نیز با اتکای به قدرت ابزاری ایجادشده، به‌صورت فعال و توانمند، یاری‌رسان موفق و مؤثری برای سیاست خارجی کشور شد. ازجمله این دستاوردها در حوزه‌های راهبردی می‌توان حضور و تأثیرگذاری بر کنوانسیون‌های خلع سلاحی^۱ توسعه روابط با کشورهای مهم منطقه‌ای، آمریکای لاتین، آمریکا و شرق آسیا و اختصاص سهم قابل‌توجهی از صادرات به بخش دفاعی را نام برد. این روند امروز موجب بهبود موقعیت و قدرت مانور کشور در عرصه بین‌الملل گردیده است (وحیدی، ۱۳۸۹: ۱۲۸) و در دوره مسئولیت سردار دکتر دهقان نیز با شتاب بیشتری ادامه یافته است.

۱ - یکی از دستاوردهای راهبردی وزارت دفاع را می‌توان حضور مؤثر در کنوانسیون خلع سلاح نام برد که در حوزه خلع سلاح بیولوژیک در اجلاس ویژه بازنگری ۱۹۹۳ سبب شد که چین به تصیم‌گیر مشترک با کشورمان تبدیل شود. در سال‌های اخیر نیز به تعبیر سردار وحیدی وزیر سابق دفاع، که از پردازش دیپلماسی دفاعی وزارت نشأت گرفته، ایجاد کشورهای هم‌فکر با حضور برخی دولت‌ها مانند کوبا، شیلی و آفریقای جنوبی است که موجب گسترش دیدگاه‌های کشورمان در مجمع خلع سلاحی شده است (عسگری، ۱۳۹۱: ۲۱).

مقام معظم رهبری به‌عنوان سکان‌دار هدایت دیپلماسی در حوزه بین‌المللی معتقدند که همکاری با مؤسسات و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی باید گسترش یابد. چنانکه فرمودند: «من بارها - یعنی از زمان ریاست‌جمهوری - این مسئله را دائماً به وزارت خارجه گفته‌ام و تکرار کرده‌ام که ما باید در ارتباطات دوجانبه، ارتباطات منطقه‌ای و در مجامع جهانی حضور فعال داشته باشیم و نباید هیچ مجمع جهانی را که در آن عضو هستیم، دست‌کم بگیریم. این‌که ما مایوس بشویم و بگوییم فایده‌ای ندارد، گوش نمی‌کنند؛ غلط است. همه‌چیز فایده دارد؛ همه‌ی تلاش‌ها فایده دارد» (۱۳۸۳/۰۵/۲۵) [لذا] «پرداختن به همکاری‌های منطقه‌ای... چیزهای لازمی است. ما این چیزها را باید با جدیت دنبال کنیم و همت بگذاریم» (۱۳۸۵/۰۳/۲۹). بنابراین، یکی دیگر از راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی است.

۶- پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر: دیپلماسی بدون قدرت همچون وسیله محرکه و نقلیه‌ای بدون منبع انرژی و سوخت است، طبعاً چنین وسیله‌ای قادر به تحرک نخواهد بود. دیپلماسی از قدرت مایه می‌گیرد. همه دیپلماسی‌های مؤثر و مشهور به نفوذِ عالم، دیپلماسی‌ها و سیاست خارجی‌هایی بوده‌اند که از یک پشتوانه اقتداری قوی بهره‌مند بوده‌اند. در جهان کنونی دیپلماسی‌ای مقتدر و نافذ خواهد بود که از یک منبع قدرت اصیل و توانا سرچشمه بگیرد، در غیر این صورت دیپلماسی صرفاً به شکل توده‌ای از امیال و آرزوها، نقشه‌ها و رویاها برای آینده درخواهد آمد (ایزدی، ۱۳۷۱: ۳۰-۳۲).

ارتقای توانمندی‌ها و آمادگی‌های دفاعی یک عامل مهم در توازن قدرت است که در استراتژی معاصر از آن به بازدارندگی^۱ تعبیر می‌شود. بازدارندگی، یکی از ابزارهای تلاش دولت برای نفوذگذاری بر دیگران است که از طریق آن تصمیم‌گیرندگان یک دولت با تهدید دشمنان بالقوه به تلافی، درصدد جلوگیری از برخی اعمال آن‌ها برمی‌آیند (هالستی، ۱۳۷۶: ۴۸۱). بی‌شک داشتن ارتشی مقتدر و مجهز به مدرن‌ترین ابزارها و تسلیحات پیشرفته متعارف برای تولید قدرت، بنا به دستور قرآنی (انفال، ۶۰) که وظیفه دفاع از استقلال و تمامیت ارضی کشور را در برابر هرگونه تهدید و تجاوز بر عهده دارد، در عرصه جهانی واقعیتی بدیهی و انکارناپذیر است. چراکه تاکنون

1 - Deterrence

هیچ نهاد بین‌المللی قدرتمند و بی‌طرفی که بتواند از وقوع درگیری و مخاصمات مسلحانه جلوگیری نماید، وجود ندارد. چنانکه مقام معظم رهبری فرمودند: «در دنیایی که هنوز متأسفانه تکیه‌ی به قدرت سرنیزه و اسلحه می‌تواند در ارتباط میان ملت‌ها و کشورها تعیین‌کننده باشد، در دنیایی که قلدرانی با داشتن مشت‌های پولادین بخواهند سرنوشت ملت‌ها را در دست بگیرند- در دنیای مادی- آن ملتی از آسیب محفوظ می‌ماند که ثابت کند آماده‌ی دفاع است.» (۱۳۹۰/۰۸/۱۹). البته مراد از تولید قدرت، توسل به زور و ایجاد هراس و وحشت نیست، بلکه مراد از آن، پیشگیری از خیال تجاوزی است که ممکن است در سر سایرین باشد و همان احترام و هیتتی است که به‌واسطه آمادگی در دل دیگران ایجاد می‌کند (برزنونی، ۱۳۸۴: ۱۴۷). خداوند متعال پس از آن که در سوره انفال، آیه ۶۰ دستور آمادگی جنگی را صادر کرد؛ در ادامه همین آیه، علت آن را نیز ذکر کرده و فرمود: «... تَرَاهِيُونَ بِهٔ عَدُوِّ اَللّٰهِ وَ عَدُوِّكُمْ ... تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید!» زیرا وقتی دشمنان، بدانند مسلمانان آماده مبارزه‌اند و همه‌گونه سلاح و تجهیزات دفاعی را در اختیاردارند و متجاوزان را پاسخ دندان‌شکن می‌دهند، اقدام به تعرض و تجاوز نمی‌کنند. بنابراین، دیپلماسی دفاعی علاوه بر قدرت نرم، باید از حیث قدرت سخت نیز مقتدر باشد. زیرا هنوز قدرت سخت و توان نظامی اهمیت وافر خود را حفظ کرده است و حتی قدرت سخت، پشتوانه‌ای مستحکم برای قدرت نرم به حساب می‌آید. چنانکه مقام معظم رهبری در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه توسعه (۱۳۸۷/۱۰/۲۱)؛ «ارتقاء توانمندی‌های دفاعی و قدرت بازدارندگی به منظور دفاع از حاکمیت، تمامیت ارضی، منافع و امنیت ملی و مقابله مؤثر با تهدیدهای خارجی و ایجاد توازن منطقه‌ای» را مورد تأکید قرار داده‌اند. البته ارتقای قدرت دفاعی جمهوری اسلامی به‌منزله تهدید علیه هیچ کشور و ملتی نیست، بلکه عاملی برای قدرت بازدارندگی مؤثر است. زیرا: «جمهوری اسلامی ایران، نیروهای مسلح خود را برای تعدی و تجاوز به هیچ ملتی و هیچ‌کسی نمی‌خواهد. در طول تاریخ که هیچ؛ در زمان حال شما ببینید در دنیا از سازمان‌های مسلح برای چه هدف‌هایی استفاده می‌شود! جمهوری اسلامی ایران، نیروهای مسلح خود را... در میدان دفاع از استقلال ملی، از هدف‌های والای ملت ایران، از شرف ملی، از هویت دینی و ایمانی به کار گرفته است.» (۱۳۷۸/۰۸/۰۹).

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات ترکیبی (کیفی- کمی) است که در بخش کیفی آن، از طریق مطالعات اکتشافی و تحلیل محتوای مطالعات انجام‌شده، تعداد ۹ راهبرد اولیه شناسایی و احصا شدند. در بخش کمی تحقیق نیز هر یک از این راهبردها در قالب یک فرضیه مطرح‌شده و از طریق پرسشنامه و نظرسنجی از خبرگان آشنا به موضوع تحقیق، این فرضیه‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند و با انجام آزمون‌های آماری مرتبط، ۶ راهبرد ارائه شد.

جامعه تحقیق از بین خبرگان نظامی و غیرنظامی و صاحب‌نظران در حوزه دیپلماسی دفاعی انتخاب گردیده‌اند که دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی و آشنا به مبانی دیپلماسی دفاعی و امنیت بین‌المللی می‌باشند. جامعه آماری این تحقیق با توجه به ویژگی‌هایی که ذکر شد، به روش کفایت نظری داده‌ها ۵۶ نفر برآورد گردید و از آنجایی که تعداد نمونه و جامعه اختلاف چندانی نداشته‌اند برای دقت بیشتر تمام شماری صورت گرفته است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

همان‌طور که اشاره شد، در بخش کیفی تحقیق، راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی با استفاده از تحلیل محتوای بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) احصا شدند. برای اعتبارسنجی این راهبردها از دیدگاه خبرگان، در بخش کمی تحقیق ابتدا فرضیه‌های زیر مطرح شده است:

فرضیه ۱: اصلاح و بهبود محیط امنیتی، جزء راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

فرضیه ۲: اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی، جزء راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

فرضیه ۳: مبارزه با تروریسم، جزء راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

فرضیه ۴: گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها، جزء راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

فرضیه ۵: توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، جزء راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

فرضیه ۶: پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر، جزء راهبردهای تحقق امنیت پایدار از طریق دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

در بخش بعدی با استفاده از آزمون‌های آماری مناسب، هر یک از این فرضیه‌ها مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار مورد استفاده برای آزمون این فرضیه‌ها، پرسشنامه است. به عبارت دیگر، محقق با استفاده از روش غیر احتمالی یا آگاهانه، پرسشنامه تحقیق را بین ۵۶ نفر از خبرگان توزیع کرد که در جدول شماره ۱ ضرایب آلفای کرونباخ، میانگین و انحراف معیار مربوط به هر راهبرد نیز نشان داده شده است.

جدول ۱: پایایی، میانگین و انحراف معیار مربوط به هر راهبرد

راهبرد	میانگین	انحراف معیار	آلفای کرونباخ
اصلاح و بهبود محیط امنیتی	48.5153	65.704	.937
اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی	48.3590	65.944	.939
مبارزه با تروریسم	48.4305	65.362	.936
گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها	48.3675	63.092	.934
توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی	48.3933	64.936	.935
پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر	48.6495	61.611	.932

از آنجایی که تعداد خبرگان ۵۶ نفر و بیشتر از ۳۰ می‌باشد، بنا به قضیه حد مرکزی داده‌ها نرمال بوده، از آزمون تی برای تحلیل هر یک از فرضیه‌های تحقیق، استفاده شده که نتایج آن در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲: آماره استنباطی مربوط به هر راهبرد

راهبرد	3 = ارزش					
	حد بالا	حد پایین	انحراف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	تی
اصلاح و بهبود محیط امنیتی	1.6996	1.5028	1.60119	.000	55	32.608
اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی	1.6641	1.4583	1.56122	.000	55	30.413
مبارزه با تروریسم	1.6705	1.4009	1.53571	.000	55	22.837
گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها	1.7052	1.4377	1.57143	.000	55	23.550
توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی	1.7391	1.4752	1.60714	.000	55	24.405
پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر	1.7660	1.4483	1.60714	.000	55	20.273

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل جدول شماره ۲ حاکی از آن است که در تمامی راهبردها اگرچه سطح معنی‌داری به دست آمده برابر صفر و کمتر از ۵ درصد می‌باشد، اما حد بالا و پایین برای تمامی راهبردها مثبت بوده و می‌توان بیان داشت راهبردها مورد قبول بوده و تمامی فرضیه‌های شش‌گانه مورد تأیید می‌باشند.

راهبردهای احصا شده از حیث درجه اهمیت:

نتایج جدول ۳ به ترتیب تعداد داده‌های هر متغیر، مقدار آماره کای دو، درجه آزادی و سطح معنی‌داری را ارائه می‌کند. به دلیل این که سطح معنی‌داری برابر ۰.۰۰۰ بوده و کمتر از ۵ درصد است، از این رو راهبردهای احصا شده از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند. همچنین ادامه تحلیل بر اساس جدول شماره ۴ حاکی از آن است که راهبرد پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و راهبردهای اصلاح و بهبود محیط امنیتی، گسترش همکاری‌های دفاعی- نظامی با کشورها، توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی و مبارزه با تروریسم نیز به ترتیب در اولویت دوم تا ششم قرار دارند.

جدول ۳: آزمون فریدمن راهبردها

N(تعداد)	۵۵
Chi-Square(خی دو)	45.291
df(درجه آزادی)	۵
Asymp. Sig.(سطح معنی‌داری)	.000

جدول ۴: میانگین رتبه راهبردها

اولویت	میانگین رتبه	
۲	۵,۱۲	اصلاح و بهبود محیط امنیتی
۵	۳,۶۸	اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی
۶	۳,۴۶	مبارزه با تروریسم
۳	۴,۷۳	گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها
۴	۳,۹۰	توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی
۱	۵,۲۴	پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه‌گیری

امروزه یکی از ابزارهای مهم برای امنیت و جلوگیری از وقوع جنگ و خونریزی، استفاده از قدرت سیاسی، یعنی مذاکره بین دولت‌ها و واحدهای سیاسی است. یک کشور می‌تواند با انجام مذاکرات سیاسی دوستانه و متحدانی برای خود دست‌وپا کند. از این رو، در کنار اقدامات سیاسی دستگاه دیپلماتیک کشور، سازمان دفاعی نیز می‌تواند با دیپلماسی فعال خود با دیگر کشورها به نحوی وارد پیمان دوستی نظامی - دفاعی شود تا از طریق آن از پیوستن آن کشور در ردیف کشور غیر دوست جلوگیری به عمل آورد. این برقراری روابط دوستانه متقابل، خود تضمینی بر حفظ امنیت و جایگزین کردن ثبات به جای تنش است. دیپلماسی دفاعی، مقوله‌ای است که می‌تواند منافع و اهداف نظام سیاسی را بدون کاربرد قدرت سخت تأمین کند. زیرا دیپلماسی دفاعی به‌عنوان مکمل دیپلماسی سیاسی، یکی از ابزارهای مؤثر در بهبود روابط خارجی و جلوگیری از جنگ و تقویت همکاری‌ها به شمار می‌آید. از آنجایی که اصل در سیاست دفاعی از دیدگاه مقام معظم رهبری، امنیت و آرامش است. ایشان در مناسبت‌های متعددی با یادآوری اصول و روش‌های تعامل با کشورهای منطقه، مسئولان دفاعی را به برقراری ارتباط با این کشورها تشویق نموده تا زمینه همکاری و تعاون در موارد مختلف برای ایجاد همزیستی مسالمت‌آمیز با آن‌ها فراهم گردد.

ب- پیشنهادها

نهاد دیپلماسی دفاعی با ملاحظه چارچوب‌های زیر که برگرفته از دیدگاه مقام معظم رهبری می‌باشد، با انعقاد پیمان‌های دفاعی-امنیتی دو جانبه و چندجانبه و همکاری‌های علمی و فنی نظامی و انجام رزمایش‌های نظامی با کشورهای منطقه و فرا منطقه‌ای اعم از کشورهای دوست، مسلمان و غیرمتخاصم می‌تواند علاوه بر امنیت‌سازی و توسعه پایدار گام‌های مؤثری بردارد:

۱. پایبندی به اصول و ارزش‌های اسلامی در مراودات دفاعی (۱۳۶۸/۵/۳۱)؛
۲. فراست و هوشیاری در ارتباطات دفاعی (۱۳۷۹/۴/۱۹)؛
۳. توجه به سه اصل «عزت، حکمت و مصلحت» در روابط دفاعی (۱۳۷۰/۴/۱۸)؛
۴. نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری در مناسبات دفاعی (۱۳۸۰/۱۱/۱۸)؛
۵. ایجاد و تقویت پیوندهای درون منطقه‌ای و توسعه مناسبات دفاعی با کشورهای اسلامی و دوست و غیر متخاصم (۱۳۷۱/۳/۱۴)؛

۶. تلاش برای رهایی منطقه از حضور نظامی بیگانگان (۱۳۸۷/۱۰/۲۱)؛ در پایان، لازم به ذکر است که با توجه به نتایج آزمون‌های آماری انجام‌شده، ۶ راهبرد شناسایی شده مورد اجماع نظر خبرگان بوده است و از اعتبار بالایی برخوردارند. این راهبردها در شکل شماره ۱ نشان داده شده است و درجه اهمیت آن‌ها به ترتیب مشتمل بر پشتوانه قدرت دفاعی مقتدر، اصلاح و بهبود محیط امنیتی، اعتماد سازی در حوزه‌های نظامی، گسترش همکاری‌های دفاعی-نظامی با کشورها، توسعه تعاملات با نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، اعتمادسازی در حوزه‌های نظامی و مبارزه با تروریسم می‌باشد.

شکل ۱: راهبردهای امنیت پایدار توسط نهاد دیپلماسی دفاعی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

فهرست منابع:

- قرآن کریم (ترجمه و تفسیر علامه طباطبایی)

- منابع فارسی

- آقا بخشی، علی (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران
- افتخاری، اصغر و قدرت آبادی، علیرضا (۱۳۹۵)، سازمان‌های اطلاعاتی و افکار عمومی؛ راهبردی برای امنیت سازی، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی و امنیتی، سال ۵، شماره ۱۹، پاییز، صص ۱۵-۱
- ایزدی، بیژن (۱۳۷۱)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، قم، دفتر تبلیغات اسلامی
- برزنونی، محمدعلی (۱۳۸۴)، اسلام؛ اصالت جنگ یا اصالت صلح؟، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۳۳، پاییز و زمستان
- پیرمحمدی، سعید (۱۳۹۵)، شاخص‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست دفاعی، سال ۲۴، شماره ۹۵، تابستان، صص ۳۴-۹
- جعفری، سیداصغر (۱۳۹۲)، دیپلماسی دفاعی در اندیشه‌های امام خامنه‌ای ^(مدظله‌العالی)، تهران، یاران شاهد
- جعفری، سیداصغر و دیگران (۱۳۹۵)، درآمدی بر دفاع در اندیشه امام خامنه‌ای ^(مدظله‌العالی)، تهران، انتشارات دفاع
- جمراسی فراهانی، علی‌اصغر (۱۳۷۴)، بررسی مفاهیم نظری امنیت ملی، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی
- حمزه پور، علی (۱۳۹۱)، مؤلفه‌های نظریه امنیت پایدار در اسلام، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره ۱۴، بهار، صص ۱۲۸-۸۵
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۷)، ضرورت‌ها و کارکرد دیپلماسی در سیاست خارجی توسعه‌گرا، مجموعه مقالات سیاست خارجی توسعه‌گرا، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، صص ۳۸۰-۳۶۲
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳)، لغت‌نامه، ج ۱۱، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- رستمی نسب، عباسعلی (۱۳۸۹)، مبانی نظری دفاع مقدس در قرآن، نشریه ادبیات پایداری، سال اول، شماره دوم، بهار
- روشندل، جلیل (۱۳۷۴)، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران، سمت
- ساعد، نادر (۱۳۸۹)، دیپلماسی دفاعی: تأملی شناختی و کاوش در مبادی، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۳۱، زمستان

- سیاح، احمد (۱۳۶۵)، فرهنگ بزرگ جامع نوین، عربی به فارسی، تهران، انتشارات اسلام
- شایگان، فریبا (۱۳۹۱)، امنیت پایدار از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره چهاردهم، بهار
- شمس دولت‌آبادی، سید محمود رضا و شریفی، شهاب (۱۳۹۶)، چارچوبی جامع برای تدوین راهبردهای دفاعی-امنیتی در جمهوری اسلامی ایران با رویکرد بومی، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۷۶، بهار، صص ۱۵۶-۱۲۵
- عبداللهی، محسن و فاطمه کیهانلو (۱۳۸۴)، سرکوب تروریسم در حقوق بین‌الملل، تهران، انتشارات ریاست جمهوری
- عسگری، محمود (۱۳۹۱)، نقش دیپلماسی دفاعی در برقراری موازنه نرم، فصلنامه دیپلماسی دفاعی، سال دوم، شماره ۴، تابستان
- عسگری، محمود و مینایی، حسین (۱۳۹۲)، دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران، تهران، مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی
- علایی، حسین (۱۳۹۱)، امنیت پایدار در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال دهم، شماره ۳۹، پاییز، صص ۳۴-۱
- غفوری، محمد (۱۳۸۶)، اصول دیپلماسی و رفتار سیاسی پیامبر(ص)، تهران، نشر مهاجر
- فاضل لنکرانی، محمد (۱۳۶۶)، آیین کشورداری از دیدگاه امام علی(ع)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- قرائتی، محسن (۱۳۷۵)، تفسیر نور، ج ۲، قم، موسسه در راه حق
- قیصری، نوراله (۱۳۹۱)، راهبردهای امنیت پایدار بین‌المللی، منطقه‌ای و داخلی امنیت ملی نظام جمهوری اسلامی ایران، مجموعه مقالات همایش سراسری امنیت پایدار، تهران، دانشگاه امام حسین(ع)،
- کاظمی، سیدعلی اصغر (۱۳۶۸)، دیپلماسی نوین در عصر دگرگونی در روابط بین‌المللی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- مصفا، نسرين و امین‌منصور، جواد (۱۳۹۱)، نقش جمهوری اسلامی ایران در نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، فصلنامه سازمان‌های بین‌المللی، سال اول، شماره اول، بهار، صص ۸۸-۱۱
- هاشمی، سیدحسین (۱۳۹۰)، تروریسم از منظر اسلام و اسناد بین‌المللی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- هالستی، کی‌جی (۱۳۷۶)، مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری،

تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.

- وحیدی، احمد (۱۳۸۹)، *دیپلماسی دفاعی در گفت‌وگوی اختصاصی با سردار احمد وحیدی*، فصلنامه دیپلماسی دفاعی، سال اول، شماره اول، تابستان

منابع انگلیسی

- Abbott, C. and Marsden, S. (2008), *Tigers and Dragons: Sustainable Security in Asia and Australia*, London Singapore: Oxford Research Group and the Singapore Institute of International Affairs.
- Archer, Clive (2001), *International Organizations*, 3rd edition, London: Routledge.
- Erturk, A. (2008), A trust-based approach to promote employees' openness to organizational change in Turkey, *International Journal of Manpower* Vol. 29 No. 5, 2008 pp. 462-483
- Hunger, w(1989), *Strategic management & Business policy*, Addison- Wesley.
- Ministry of Defence, *Defence Diplomacy, Policy Paper, No. 1*, Available at <http://www.mod.uk>.
- Willard, James E. (2006), *Military Diplomacy: An Essential Tool of Foreign Policy at the Theater Strategic Level*, School of Advanced Military Studies, Command and General Staff College.
- Smith, Gayle (2008), <http://www.americanprogress.org>
- Oxford Advanced Learners Dictionary, Fifth ED. 1997.

سایت‌ها:

- <https://www.politico.com>
- <http://www.farsi.khamenei.ir>

